

Kıbrıs Müzakerelerinde “Taksim” Tartışmaları (1956–1959)

Emrah Balıkcıoğlu *

Özet

Kıbrıs Sorunu, Türk dış siyasetinin en önemli sorunlarından birisidir. Türkiye ve Yunanistan’ın, Kıbrıs’taki Türk ve Rum halkı arasındaki sorunu çözme çabaları ise bugün de devam etmektedir. Sorun, Kıbrıslı Rumlar ile Yunan Hükümeti’nin enosis (Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakı) emellerinden doğmuştur. Zira İngilizlerin 1878’de Kıbrıs’a gelmesinden sonra, Rumlar, Yunanistan’ın da desteğiyle, İngilizlerden enosis talebinde bulunmuş ve Yunan Hükümeti, enosisi gerçekleştirebilmek için, 1954’te Kıbrıs Sorunu’nu Birleşmiş Milletlerin (BM’nin) gündemine taşımıştır. Ancak Kıbrıslı Türkler enosisi itiraz etmiştir. Türklere göre, enosis olması hâlinde, kendi güvenlikleri tehlikeye girebilirdi. Bu sebeple Türk Hükümeti, 1954–1956 yılları arasında Kıbrıs’taki sömürge statüsünün devamını, bu olmazsa adanın Türkiye’ye iadesini savundu. 1956’da ise Türk Hükümeti, resmî siyaset olarak taksim tezini benimsedi. Bazı araştırmacılar, Türk Hükümeti’ni Kıbrıs’ın taksimini istemeye teşvik edenin İngiliz Hükümeti olduğunu iddia etmektedirler. Bu çalışmada söz konusu iddialar ışığında taksim bir İngiliz siyaseti olup olmadığı tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: İngiltere, Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs, Enosis, Taksim

“Partition” Discussions During Cyprus Negotiations (1956-1959)

Abstract

The Cyprus Question is one of the most important questions of the Turkish foreign policy. Even today, attempts for resolving the question between the Turkish and Greek peoples in Cyprus are being continued by Turkey and Greece. The Question arised from enosis (union with Greece) desire of Greek Cypriots and the Greek Government and. After the British arrival in Cyprus in 1878, Greek Cypriots, with the support of the Greek Government, began to

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, emelgil@gmail.com. (Makale Gönderim Tarihi: 23.03.2016, Makale Kabul Tarihi: 09.09.2016)

demand enosis from the Great Britain. Moreover, the Greek Government brought up the Cyprus Question to the United Nations’ agenda for achieving enosis in 1954. However, Turkish Cypriots rejected the enosis idea. According to Turks, if enosis was realised, it would endanger their safety. Thus, the Turkish Government maintained the continuation of the colonial status in Cyprus or reversion of the island to Turkey between 1954 and 1956 . However, in 1956, the Turkish Government adopted the partition of Cyprus as a government policy. Some researchers allege that it was the British Government which encouraged the Turkish government to claim partition of Cyprus. This study discusses whether partition of Cyprus was a British policy or not in the light of this allegation.

Keywords: The Great Britain, Turkey, Greece, Cyprus, Enosis, Partition

Giriş

XIX. yüzyılın son çeyreğinde cereyan eden 1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan sonra Rusya, Osmanlı toprağı olan Balkanlarda üstünlük sağladı. Bunun yanında Doğu Anadolu’daki Kars, Ardahan ve Batum’u da işgal etti. Rusların bu başarıları Rusya’yla İran, Afganistan ve Çin üzerinden siyasi rekabet içinde olan İngiliz Devleti’ni kaygılandırdı. Zira İngiltere’ye göre, Rusya’nın Doğu Akdeniz’den İngiliz sömürgesi Hindistan’a giden sömürge yollarını tehdit etme ihtimali vardı. Bundan dolayı İngiliz Devleti, bu yolların güvenliğini sağlamaştıracak bir askeri üs arayışına girdi. İngilizler için askeri üs olmaya en uygun yerlerden biri ise Kıbrıs adasıydı. Bu sebeple İngiltere 4 Haziran 1878’de Osmanlı Devleti’yle Kıbrıs Konvansiyonu’nu (Antlaşması’nı) yaptı¹. Kıbrıs Konvansiyonu’na göre, İngiltere, muhtemel bir Rus saldırısına karşı Osmanlı Devleti’ne askeri yardımda bulunacaktı. Osmanlı Devleti de, İngiltere’nin bu yardımı yapmasını kolaylaştırmak için, Kıbrıs yönetimini İngiltere’ye devredecekti. Fakat Kıbrıs’ın mülkiyeti hukuken Osmanlı Devleti’ne bağlı kalacaktı. İngiliz Hükümeti bu konvansiyon uyarınca, 22 Temmuz 1878’de Kıbrıs’a yerleşti ve adayı yönetmeye başladı. İngiliz Hükümeti, daha sonra Osmanlı Devleti’nin I. Dünya

¹ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789–1914)*, Alkım Yayınları, İstanbul 2007, ss. 533-537; Rıfat Uçarol, *1878 Cyprus Dispute&The Ottoman-British Agreement Handover of the island to England*, Rüstem, Lefkoşa 2000, ss. 67-73.

Savaşı'na (1914–1918) Almanya'nın yanında girmesini gerekçe göstererek Kıbrıs'ı 5 Kasım 1914'te ilhak etti. Böylece Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti ile hukuki bağı fiilen sona erdi. Bu fiilî durum 1923'e kadar devam etti. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye, Kıbrıs'taki İngiliz egemenliğini tanıdı. Bunun üzerine İngiltere 1925'te Kıbrıs'a sömürge statüsü verdi. Bu statü, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilân edildiği 16 Ağustos 1960'a kadar sürdü.

Adada İngiliz yönetiminin kurulmasıyla birlikte, Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan enosis talebinde bulunmaya başladılar. Kıbrıs Türk Toplumunu ile Türkiye ise adanın Yunanistan'a ilhakını kendi çıkarlarına aykırı gördükleri için enosis'e karşı çıkıyorlardı. Bunun üzerine Türk Hükümeti enosis'e karşı siyaset geliştirdi. Nitekim Türk Hükümeti 1954–1956 yılları arasında Kıbrıs'ın Türkiye'ye geri verilmesini talep etti. Türk Hükümeti 20 Aralık 1956'da da adanın Türkiye ile Yunanistan arasında coğrafi olarak taksim edilmesini savundu. Türk Hükümeti'nin bu siyaseti 1959'a kadar sürdü. 1959'da ise İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları sonucu enosis ile taksim dışlandığı bir Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu.

Taksim tezi günümüzde, pek çok temel ve araştırma eserinde en çok tartışılan konulardan biri hâline gelmiştir. Taksim tezi konusunda yapılan önemli tartışmalardan biri de bu tezin ortaya çıkışının İngiliz siyasetiyle ilgili olup olmadığıdır. Nitekim bu konuyu ele alan bazı araştırmacılar, taksim tezinin İngiliz-Türk işbirliği sonucu olduğunu iddia etmektedirler. Ayrıca bu araştırmacılar, İngiltere'nin Türkiye'yi taksim tezini savunmaya teşvik ettiğini ileri sürmektedirler². Bu makalede mezkûr araştırmacıların iddiaları konuyla ilgili belgeler ve eserler ışığında tartışılacaktır. Ancak öncelikle Kıbrıs Sorununda taksim fikri ortaya çıkıncaya kadar yaşanan siyasi gelişmelere kısaca değinmek yerinde olacaktır.

² Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, ss. 36–37; Tabitha Morgan, *İngilizlerin Kıbrıs'taki Tarihi, Acısıyla Tatlısıyla Bir Ada*, Çev. Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul 2013, ss. 317–318; Andrekos Varnava, "Reinterpreting Macmillan's Cyprus Policy, 1957-1960", *The Cyprus Review*, 22/1 (2010), ss. 82–83.

Megali İdea (Büyük Ülkü) ve Kıbrıs

XV-XVIII. yüzyıllar arasında Avrupa’da Hümanizma³ ve Rönesans⁴ hareketleri gelişti. Bu hareketler sayesinde Avrupalı aydınlar, Eski Yunan ve Roma kültürüyle yakından ilgilenmeye başladı. Böylece Avrupa kamuoyunda Yunan dostu ve Osmanlı aleyhtarı bir hava oluştu. Avrupa’nın büyük devletleri de bu durumdan yararlanarak, Osmanlı Devleti’nin içişlerine müdahale etmeye başladı. Nitekim Rusya, 1768–1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, bir süreliğine Mora ve Yunan adalarını işgal ederek, buradaki Rumlar içinde Osmanlı aleyhtarlığını kışkırttı. Savaşın sonunda ise Rusya, Osmanlı Devleti ile imzaladığı 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Rum tebaa üzerinde nüfuz elde etti⁵.

Avrupa devletlerinin Osmanlı Devleti’nin içişlerine müdahaleleri sürerken, 1789’da Fransız İhtilâli patlak verdi. İhtilâlin sonuçlarından biri de Osmanlı yönetimindeki gayrimüslim tebaa arasında milliyetçilik akımının yayılmasıydı⁶. Avrupa devletleri de izledikleri siyasetlerle bu akımın yayılmasına yardımcı oldu. Nitekim Fransa İmparatoru Napoléon Bonaparte (1804–1815) henüz orduda generalken, 1797’de işgal ettiği İyonya Adaları’ndaki (Yedi Yunan Adaları) Rumlar arasında etkin bir milliyetçilik propagandası yürüttü⁷. Aynı şekilde Rusya 1799–

³ Hümanizma, XIV.-XVII. yüzyıllar arasında İtalya’da ortaya çıkan, Hıristiyanlık dinini Eski Yunan ve Roma kültürüyle bağdaştırmayı ve böylece Hıristiyanlığı meşrulaştırmayı amaçlayan bir fikrî akımdı. Bkz: Mustafa Soykut, *Papalık Venedik Belgelerinde Avrupa’nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2007, s. 5.

⁴ Kelime anlamı ile “yeniden doğuş” olan Rönesans, Venedik ve Ceneviz gibi İtalyan kent devletlerinin Eski Yunan devletlerine öykündüğü, Eski Yunan ve Roma kültürünün zamanın şartlarına göre yeniden yorumlandığı bir dönem olmuştur (Soykut, *a.g.e.*, s. 5).

⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, c. 5, TTK Yayınları, Ankara 2007, s. 109.

⁶ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s. 67–99.

⁷ Karal, *a.g.e.*, s. 27.

1805 yılları arasında, İyonya Rumları arasında milliyetçiliği teşvik eden faaliyetlerde bulundu⁸.

Böylece milliyetçilikle tanışan Rum aydın sınıfı, bağımsız bir Yunan devleti kurma, bunun da ötesinde Bizans İmparatorluğu'nu yeniden diriltme fikrini benimsedi⁹. Bu düşünce kısa bir süre sonra "Megali İdea"ya dönüştü. "Büyük Ülkü" anlamına gelen Megali İdea, 1453'ten beri yürürlükte olan bir ülküdü. Buna göre Rum milliyetçileri, Bizans'a ait toprakları geri alıp İstanbul merkezli bir Bizans İmparatorluğu kurmayı hedefliyordu. Bu hedef doğrultusunda önce Yunanistan'ın bağımsızlığı elde edilecekti. Ardından Ege Adaları, Batı Anadolu, Karadeniz, Rodos, Girit, Bozcaada, Kıbrıs, Epir, Makedonya, Batı ve Doğu Trakya ele geçirilecekti. Nihayet İstanbul alınacak ve Helen İmparatorluğu'nun başkenti yapılacaktı¹⁰. Hatta Rum milliyetçilerinden Rigas Ferreros, 1791'de ilk Megali İdea haritasını çıkardı. Bu haritada Balkanların büyük bölümü, Anadolu'nun yarıdan fazlası, Ege adaları ile Girit, Rodos, Kıbrıs, Trakya ve İstanbul, Yunan toprakları olarak gösterilmekteydi¹¹. Daha sonra Rum milliyetçileri bu hedefe ulaşmak için 1814'te Filiki Eteryaya isimli örgütü kurdu. Bu örgüt, Osmanlı'ya karşı hem siyasi, hem de silahlı mücadele veriyordu. İstanbul'daki Rum Ortodoks Patrikhanesi de bu mücadelede Rum milliyetçilerini etkin olarak destekliyordu¹². Bu faaliyetlerin sonucunda 1821'de Mora Rumları Osmanlı Devleti'ne isyan etti.

Aynı yıl Kıbrıslı Rumlar da Yunanistan'a ilhak yönünde faaliyetler başlattı. Nitekim Kıbrıslı bir Rum o yıl Yunanistan'dan bindiği bir ticaret gemisi ile gizlice Kıbrıs'ın Lârnağa kasabasına çıkarak, Rumları isyana teşvik eden bildiriler dağıttı. Daha sonra Kıbrıs Muhassılı Küçük Mehmet, bu faaliyetlerin içinde Kıbrıs Rum Kilisesi'nin de olduğu gerekçesiyle bazı Rum papazlarını idam ettirdi. Filiki Eteryanın

⁸ Karal, *a.g.e.*, s. 109.

⁹ Karal, *a.g.e.*, s. 109.

¹⁰ Sabahattin İsmail, *İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavğaları*, AHA, Lefkoşa 1997, s. 5.

¹¹ İsmail, *a.g.e.*, s. 6; Fikret Kürşad, Mustafa H. Altan, Sabahaddin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kutsun Yayınları, İstanbul 1978, ss. 28-29.

¹² Kürşad, *a.g.e.*, ss. 38-58.

önderlerinden Konstantin Kanaris, 19 Haziran 1821’de Kıbrıs’ın birkaç kıyı kasabasına uğrayarak Mora İsyanı’nın propagandasını yaptı. Ayrıca Konstantin Kanaris, Mora isyancılarına götürmek üzere Kıbrıslı Rumlardan yiyecek ve para topladı. Muhassıl Küçük Mehmet’in idam cezasından kurtulmak için Avrupa’ya kaçan Rumlar ise, 6 Aralık 1821’de bir manifesto yayınladı. Bu manifestoda “Kıbrıs’ın kurtarılması için” Avrupa devletlerinden yardım istenmekteydi. 1829’da Yunanistan’ın bağımsızlığını kazanması¹³ ve Kıbrıslı Rumlara desteğini artırmasıyla, adadaki Rumların ilhak faaliyetleri daha da ivme kazandı. Nitekim 1854 yılında Kıbrıs Rum Başpiskoposluğu’nda çalışan bir enosisçi Rum, Rum tebaayı Osmanlı’ya karşı isyana çağıran bildirimler hazırladı. Bu bildirimler gönüllü Rumlar tarafından adanın her yerinde dağıtıldı. 1863’te de Lârnaka limanının gümrüğünde, Yunanistan’dan gönderilen ve Rumlara isyan fikrini aşıl原因an kitap ve bildirimler ele geçirildi¹⁴. Kıbrıslı Rumların ilhak faaliyetleri, İngiliz döneminde daha yoğun bir şekilde devam etti.

İngiliz İdaresindeki Kıbrıs’ta Enosis Faaliyetleri (1878–1945)

İngilizler Kıbrıs’ın yönetimini devraldıktan birkaç ay sonra, 14 Eylül 1878’de yayınladıkları bir Kraliyet Emirnamesi (Order in Council) ile 3 Kıbrıslı (bir Türk, bir Rum ve bir Lâtin) ve 3 İngiliz’den oluşan 6 üyeli bir Yasama Konseyi meydana getirmişti¹⁵. Bir süre sonra Rumlar, nüfus çoğunluklarına dayanarak Yasama Konseyi’nin sayısal yapısının değişmesini istedi. Bunun üzerine İngiliz Hükümeti, 1882’de Yasama Konseyi için yeni bir düzenleme yaparak 1883’te yürürlüğe koydu. “1882 Anayasası” olarak bilinen bu yasal düzenlemeye göre, Kıbrıs, üç seçim bölgesine ayrıldı. Her seçim bölgesi, bir Müslüman Türk ve üç Ortodoks Rum’dan oluşan dört üye seçti¹⁶. Yine 1882 Anayasası’na göre, Yasama Konseyi’ne 6 İngiliz üye atandı. Böylece Yasama Konseyi

¹³ Karal, *a.g.e.*, ss. 114-121; Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 165-187.

¹⁴ İsmail, *a.g.e.*, ss. 21-22.

¹⁵ London Gazette, 1 Ekim 1878, s. 5369–5371; Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs Statü ve Anayasa Meseleleri*, Ekin Yayınevi, İstanbul 1960, s. 45-46.

¹⁶ The Times, 9 Ekim 1883, s. 3.

12'si seçilmiş Kıbrıslı (9 Rum ve 3 Türk), 6'sı atanmış İngiliz üye olmak üzere 18 üyeden oluştu. Rumlar, Yasama Konseyi'nde çoğunluğu elde ettikten sonra, her yıl Konsey'in açılışında enosis tasarısı sunup onaylatmaya çalıştı. Buna karşı Türk üyeler de İngiliz üyelerle bir olup enosis tasarılarının Konsey'den geçmesini önlüyordu. Bunun yanında Türk üyeler, Yasama Konseyi'nde eşit temsiliyet elde etmek için gerek İngiliz Hükümeti, gerekse Osmanlı Devleti nezdinde girişimlerde bulunuyordu¹⁷. Ayrıca Türk üyeler, Kıbrıs'taki İngiliz yönetiminin sürmesini, ama İngiltere adadan çıkacaksa, Kıbrıs'ı eski sahibi Osmanlı Devleti'ne geri vermesini istiyordu¹⁸. Ancak Türk üyeler, her iki taleplerinde de bir sonuç elde edemedi.

Öte yandan Türk konsey üyelerinin bu tutumu, onları Rumların hedefi hâline getirdi. Artık Rumlar, Türkleri enosis önünde engel görüyordu. Hem bu düşüncenin, hem de milliyetçi fikirlerin etkisiyle, Rumlar Türklere sözlü ve eylemli tacizde bulunmaya başladı. Türklerin buna karşılık vermesiyle de ilk Türk-Rum çatışmaları yaşandı. Nitekim 1894–1895 yıllarında, Baf ve Lefkara başta olmak üzere adanın pek çok bölgesinde çıkan çatışmalarda, hem Türklere, hem de Rumlardan yaralananlar oldu. Bu türden olaylar, sonraki yıllarda da belli aralıklarla sürdü. 1912'de çıkan Türk-Rum çatışmaları, bazı Türklerin öldürülmesiyle sonuçlandı¹⁹. Kıbrıs'ta bu gelişmeler yaşanırken, 1914'te İngiltere'nin başını çektiği İtilâf Devletleri ile Almanya'nın başını çektiği İttifak Devletleri arasında I. Dünya Savaşı başladı²⁰.

I. Dünya Savaşı, Kıbrıs Rumlarının enosis yönündeki faaliyetlerine ivme kazandırdı. Bunun iki sebebi vardı. Birinci sebep, İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa girmesini bahane ederek 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı ilhak etmesiydi. İlhak kararı Kıbrıs Rumlarını sevindirdi. Zira o zamana kadar İngilizler, Rumların enosis taleplerini 1878 Kıbrıs Konvansiyonu'na dayanarak reddediyordu.. İngilizlerin öne

¹⁷ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878–1952), Enosis Çemberinde Türkler, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (1), 1878–1952*, CYREP, Lefkoşa, 2000, s. 44-52.

¹⁸ Gazioğlu, *İngiliz İdaresinde Kıbrıs*, s. 78.

¹⁹ İsmail, *a.g.e.*, ss. 65-71, 176-216.

²⁰ Pierre Renouvin, *Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1914–1918*, Çev. Örgen Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004, s. 224-290.

sürdüğü gerekçe, adanın, Kıbrıs Konvansiyonu’na göre, hukuken Osmanlı mülkiyeti olduğu ve İngiltere’nin Kıbrıs’ın geleceği hakkında karar veremeyeceği şeklindeydi. Şimdi Kıbrıs ilhak edildiğine göre, Kıbrıs Konvansiyonu’nun da geçerliliği kalmamış oluyordu. İkinci sebep ise, İngiltere’nin Yunanları kendi safında savaşa sokmak için, 1915’te Yunanistan’a Kıbrıs’ı vermeyi teklif etmesiydi. Bunun üzerine Yasama Konseyi’ndeki Rum üyeler, Konsey’den enosis kararı çıkarma çabalarını artırdı. Fakat bir kez daha Konsey’deki İngiliz-Türk ittifakını aşamadılar²¹.

I. Dünya Savaşı’nın ardından İngiltere, Fransa, İtalya ve Yunanistan, Anadolu’yu işgal etti. Özellikle Yunanistan’ın 16 Mayıs 1919’da İzmir’i işgali ve sonraki yıllarda Anadolu içlerine kadar ilerlemesi, Kıbrıs Rumlarını umutlandırdı. Zira Rumlar, Yunan Ordusu’nun Anadolu’daki başarılarının Kıbrıs’ta da enosisin önünü açacağına inanıyorlardı. Ancak Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğindeki Türk Ordusu’nun Yunan Ordusu’nu yenilgiye uğratması, Rumların stratejilerini değiştirmeye zorladı. Rumların yeni stratejisi, İngilizlerin Kıbrıs’a özerklik tanımlarını sağlamak ve özerkliği elde ettikten sonra enosis gitmekti²². Fakat İngiliz Hükümeti, Rumların enosis taleplerini kabule yanaşmadığı için, bu strateji başarısızlığa uğradı. Böylece Rumlar tutumlarını sertleştirmeye karar verdi. Bu sert tutum, 1931 Ekim’inde İngiliz Sömürge Yönetimi’ne karşı bir Rum ayaklanması çıkmasına kadar vardı. Bu ayaklanmayı bastıran sömürge hükümeti, basına sansür ve siyasi partilerin kapatılması gibi baskıcı uygulamalar başlattı. Türkler isyana katılmamalarına rağmen, aynı uygulamalara maruz kaldı²³.

Kıbrıs’ta baskı dönemi devam ederken, Almanya 1 Eylül 1939’da Polonya’ya saldırdı. İngiltere ile Fransa da Almanya’ya savaş ilân etti. Böylece II. Dünya Savaşı başlamış oldu²⁴. Hem baskı döneminin, hem de savaşın etkisiyle Kıbrıs Rum Toplumu’nun enosis faaliyetlerinde bir süre duraklama oldu. Yunanistan’ın 1941’de Alman işgaline uğraması

²¹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II*, s. 133-153.

²² Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II*, s. 194.

²³ Nancy Crawshaw, *The Cyprus Revolt, An account of the struggle for union with Greece*, George Allen&Unwin, London 1978, s. 27-29.

²⁴ Basil Liddel Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Çev. Kerim Bağrıaçık, 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s. 35-41.

da bu duraklamada etkili oldu. Buna rağmen Yunan Hükümeti, savaş boyunca enosis taleplerini İngiliz Hükümeti'ne iletmeye devam etti. İngiliz Hükümeti ise, Kıbrıs konusunu konuşmanın zamanı olmadığı ve bu konunun ancak savaştan sonra ele alınabileceği cevabını veriyordu²⁵. Kıbrıs Türkleri ise adadaki sömürge statüsünün devam etmesi; ancak İngiltere Kıbrıs'tan çekilecekse, adanın Türkiye'ye iade edilmesi talebini tekrarlıyordu²⁶. Bu arada Berlin Radyosu da Kıbrıs Rumlarına yönelik propaganda yayınları yapmaya başladı. Bu yayınlarda, Almanya'nın savaştan zaferle çıkması hâlinde, Rumların enosis taleplerinin yerine getirileceği sözü veriliyordu²⁷. Kıbrıs'taki İngiliz Sömürge Yönetimi de, muhtemelen Alman propagandasının önünü almak için, 1941 yılından itibaren baskıcı uygulamalarını gevşetti. Nitekim hem Türklerin²⁸, hem de Rumların²⁹ siyasi parti ve sendikalar kurmalarına izin verdi. Böylece yeniden örgütlenen Rumlar, savaştan sonra enosis taleplerini daha yüksek sesle dile getirme imkânı buldu.

Kıbrıslı Rumlar ile Yunan Hükümeti'nin Tarafının Self-Determinasyon Talepleri ve İngiltere'nin Çözüm Arayışları (1945–1956)

II. Dünya Savaşı biter bitmez, Kıbrıslı Rumlar ile Yunan Hükümeti, İngiliz Sömürge Yönetimi'nin karşısına yeni bir kavramla çıktı. Bu kavram, self-determinasyon, yani kendi kaderini tayin hakkıydı. Nitekim ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt ile İngiliz Başbakanı Sir

²⁵ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II*, s. 329-330.

²⁶ Haşmet Muzaffer Gürkan, *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta, (Tarih yazıları), (1860-1945)*, CYREP, Lefkoşa 1986, s. 120-127

²⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II*, s. 321.

²⁸ Rukiye Maden, *Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs*, Tarihçi Yayınları, İstanbul 2014, s. 25-28; Senem Cıvın, *Kıbrıs ve Dr. Fazıl Küçük*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2013, s. 10-21.

²⁹ Crawshaw, *a.g.e.*, 30; T. W. Adams, *AKEL: The Communist Party of Cyprus (Comparative Communist Party Politics)*, Hoover Institution, Washington 1971, s. 21-23; Plutis Servas, *Ortak Vatan*, Çev. Aysel İrkad ve Ulus İrkad, Galeri Kültür, Lefkoşa 1999, s. 110-111.

Winston Churchill, 14 Ağustos 1941’de Atlantik Bildirisi isimli ortak bildiri yayınlamıştı. Bu bildiriye yer alan ilkeler arasında, her milletin kendi istediği hükümet şeklini seçme hakkı olduğunu ve ABD ile İngiltere’nin de buna saygı duyacağını bildiren bir ilke bulunmaktaydı³⁰. Bu ilke daha sonra “Self-Determinasyon İlkesi” adını aldı ve 1945’te kurulan Birleşmiş Milletlerin (BM) temel ilkelerinden biri hâline geldi³¹.

Kıbrıs Rumları, self-determinasyon ilkesinden yararlanarak adada enosisi gerçekleştirmek istiyordu. Bunu da ancak plebisit (halk oylaması) yoluyla yapabileceklerini düşünüyorlardı. Nitekim Kıbrıs Rum Kilisesi, 11 Aralık 1949’da toplanarak Rumlar arasında bir enosis plebisiti yapma kararı aldı. Bu plebisit 15 Ocak 1950’de yapılacaktı³². Böylece 15–22 Ocak tarihleri arasında bir plebisit düzenlendi. Bu plebisitte Rumların %96’sı enosis’e evet oyu verdi³³. Bundan sonra Kıbrıs Rum Kilisesi, 1950–1954 yılları arasında Londra nezdinde girişimlerde bulunarak plebisit sonuçlarını kabul ettirmeye çalıştı. Ancak İngiliz Hükümeti plebisit sonuçlarını tanımayı reddetti³⁴.

Yunanistan’da ise hükümet ile kamuoyunun enosis plebisitine tepkileri farklı oldu. Yunan kamuoyu plebisite destek verilmesi gerektiğini düşünüyor ve hükümete o yönde baskı yapıyordu. Yunan Hükümeti ise İngiltere ve Türkiye’nin de içinde olduğu Batı ittifakında yer almayı amaçladığı için, bu iki ülkeyle ilişkilerini bozmak

³⁰ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih [1789–2001]*, Der Yayınları, İstanbul 2008, s. 797.

³¹ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914– 1995*, Alkım Yayınları, İstanbul 2009, s. 467.

³² Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998, s. 39; Heinz A. Richter, *Çağdaş Kıbrıs’ın Kısa Tarihi (1878–2009)*, Çev. Ali Çakıroğlu, Galeri Kültür, Lefkoşa 2011, ss. 64-65.

³³ Zenon Stavrinides, *The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood*, Loris Stavrinides Press, Nicosia 1976, ss. 27-28; Ulvi Keser, “KATAK’tan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu’na Kıbrıs ve Faiz Kaymak 1943-1957”, *Çanakkale Esirleri, Ermeni Doğu Lejyonu, Milli Mücadele, Dr. Behiç, EOKA, Türk Mukavemet Teşkilatı, KTKF, Megali İdea, Ermeniler, 20 Temmuz 1974 ve Annan Planı’nda Düünden Bugüne, Kıbrıs (1913–2013)*, Yay. Cuma Ağca, Berikan Yayınları, Ankara 2013, ss. 144–154.

³⁴ Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951–1959), Enosis’e Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (2)*, CYREP, Lefkoşa 1998, ss. 1-25.

istemiyordu. Bununla birlikte Yunan Hükümeti, hâlen canlılığını sürdüren Megali İdea hedefinden dolayı Kıbrıs'ı ilhak etme fikrine sıcak bakıyordu. Nitekim Yunan Başbakanı S. Venizelos 16 Şubat 1951'de Yunan Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, Kıbrıs'ta enosis olmasını istediklerini açıkladı³⁵. Ayrıca Yunan Hükümeti 1950–1954 yılları arasında İngiliz Hükümeti'nden enosis talebinde bulundu. Yunan Hükümeti'nin o dönem İngilizlere sunduğu formül, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesi karşılığında, İngiltere'ye Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da üsler bırakılması şeklindeydi. Ancak Kıbrıs, İngiltere için stratejik öneme sahipti. Bu sebeple İngilizler, Yunan formülünü kesin bir dille reddetti. Bunun üzerine Yunan Hükümeti, Kıbrıs Sorununu uluslararası platforma taşımaya karar verdi. Böylece Yunan Hükümeti, Kıbrıs halkına (Rumlara) self-determinasyon hakkı tanınması talebiyle, 16 Ağustos 1954'te BM'ye başvurdu³⁶. 17 Aralık 1954'te de BM Genel Kurulu, Kıbrıs Sorununu ele aldı. Yapılan oturumda Genel Kurul, şimdilik Kıbrıs Sorunu'na ilişkin bir karar almayı uygun bulmadığını açıklayarak Yunanistan'ın başvurusunu gündemine almayı reddetti³⁷. Bunun üzerine Yunan Hükümeti, 1951'den beri Kıbrıs'ta örgütlediği Rum silahlı örgütü EOKA'yı, 1 Nisan 1955'te İngiliz Sömürge Yönetimi'ne karşı harekete geçirdi³⁸. EOKA, kısa bir süre sonra Kıbrıs Türklerini de hedef almaya başladı³⁹.

Öte yandan Kıbrıs konusu, Türkiye için de önemliydi. Zira Yunanistan'ın Kıbrıs'a hâkim olması, Anadolu'nun güney kıyılarının güvenliğinin tehlikeye düşmesi ihtimalini de beraberinde getiriyordu. Ayrıca Kıbrıs'ta bir Türk varlığı bulunuyordu. Ancak Türkiye iki sebepten ötürü, 1954'e kadar Kıbrıs Sorunu'yla ilgilenemedi. Birinci sebep, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de bir istikrar sağlamak amacıyla 1930'lardan beri İngiltere ve Yunanistan'la iyi ilişkiler geliştirmesiydi. Bir diğer sebep ise Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan

³⁵ Robert Stephens, *Cyprus, A Place of Arms*, Pall Mall, London, 1966, s. 133.

³⁶ Apostolos Dimitri Ziros, *Cyprus in the United Nations Debates*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Georgia, Georgia 1969, s. 33.

³⁷ Hüner Tuncer, *Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?*, Ümit Yayınevi, Ankara 2005, ss. 73-74.

³⁸ Charles Foley, ed., *The Memoirs of General Grivas*, Longmans Green and Co. Ltd., London 1964, ss. 12-33.

³⁹ Hürriyet, 24 Haziran 1955, s. 1.

Sovyet tehdidine karşı 1951’de NATO’nun (Kuzey Atlantik Paketi) içinde yer almasıydı. İngiltere ve Yunanistan da NATO üyesiydi. Bu da Türkiye’yi İngiltere ve Yunanistan’la ilişkileri bozacak bir sorun yaratmaktan kaçınmaya zorluyordu. Bu yüzden Türk Hükümeti 1954’e dek Kıbrıs Sorunu olmadığı, böyle bir sorun varsa da, Türk-Yunan ilişkileri çerçevesinde çözüleceği görüşünü savundu. Ayrıca Türk Hükümeti, Kıbrıs’ta enosisin önlenmesi sorumluluğunu büyük ölçüde İngiltere’ye bıraktı. Diğer bir deyişle, Türk Hükümeti, Kıbrıs’taki sömürge statüsünün devamından yana tavır koydu. Bununla beraber Türk Hükümeti, Kıbrıs’ın kendisi için stratejik değerinin de farkındaydı. Bu sebeple Türk Hükümeti, adadaki sömürge statüsü değişecekse, Türkiye’nin de Kıbrıs üzerinde söz hakkı olması gerektiğini belirtiyordu⁴⁰. Hatta Türk kamuoyunun baskısıyla Türk Hükümeti, daha etkin bir Kıbrıs siyaseti yürütmeye başladı⁴¹. Nitekim BM’deki Türk delegesi Selim Sarper, 15 Aralık 1954’te BM Siyasi Komitesi’nin Kıbrıs oturumunda yaptığı konuşmada, Yunanistan’ın self-determinasyon hakkını enosisle ulaşılmak için kullanmasına karşı çıktı. Ayrıca Selim Sarper, Kıbrıs’ın statüsünde değişiklik yapılırken, Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumunun da onayının alınmasını istedi⁴².

İngiltere ise Kıbrıs’taki hâkimiyetini sürdürmek istiyordu. Zira Kıbrıs, İngiltere’nin Ortadoğu’da bulunan petrol havzaları üzerindeki nüfuzunu sürdürmesine olanak tanıyordu⁴³. Bu sebeple İngiliz Hükümeti, Kıbrıs Rumlarına self-determinasyon hakkı tanımayı reddediyordu. Ancak Kıbrıslı Rumlar ile Yunan Hükümeti’nin enosis konusundaki ısrarlı çabaları da devam ediyordu. Bunun üzerine İngiliz Hükümeti, Kıbrıs’a özerklik (self-government) vererek Rumlar ile Yunanların self-determinasyon taleplerini geçiştirmek istedi. Nitekim Kıbrıs Sömürge Valisi Lord Winster (24 Ekim 1946–4 Ağustos 1949), 1947’de İngiliz Hükümeti’nin talimatıyla bir Danışma Meclisi kurarak özerklik anayasası yapma girişiminde bulundu. Fakat Kıbrıs Rumlarının

⁴⁰ Tuncer, *a.g.e.*, ss. 71-73.

⁴¹ Fahir Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi 1954–1959, Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)*, Sevinç Matbaası, Ankara 1963, ss. 19-96.

⁴² Ayın Tarihi, 15 Aralık 1954.

⁴³ The Times, 2 Haziran 1956, s. 6.

enosisten geri adım atmamaları sonucu anayasa çalışmaları askıya alındı⁴⁴. İngiliz Hükümeti 1954'e kadar özerklik konusunu gündeme getirmedi. Hatta İngiliz Hükümeti 28 Temmuz 1954'te yaptığı açıklamada, bazı sömürgelerin tam bağımsız olmak için gereken koşulları taşımadığını ve Kıbrıs'ın da bunlardan biri olduğunu belirtti⁴⁵. Fakat Yunan Hükümeti Kıbrıs konusunu BM gündemine taşıyınca, İngiliz Hükümeti Kıbrıs'a özerklik verme yönündeki hazırlıklarını hızlandırdı.

İngiliz Hükümeti bu hazırlıkları yaparken, Türk Hükümeti, Kıbrıs'ta enosise kapı açacağı gerekçesiyle özerkliğe sert tepki gösterdi. İngiliz Hükümeti, Türk Hükümeti'nin Kıbrıs konusundaki görüşlerini dikkate almak zorunluluğunu duyuyordu. Zira İngiltere hem NATO'da⁴⁶, hem de 1955'te kurulan Bağdat Pakti'nda⁴⁷ Türkiye'yle beraberdi. Bu da Türkiye'nin Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarının korunmasında stratejik bir öneme sahip olduğu anlamına geliyordu. Bundan dolayı İngiliz Hükümeti Londra'da hem Türkiye'nin, hem de Yunanistan'ın katılacağı bir Kıbrıs konferansı toplamaya karar verdi. Böylece 29 Ağustos 1955'te Londra Konferansı yapıldı. Bu konferansa Türkiye adına katılan Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs'ın Türkiye'nin güney kıyılarının savunmasındaki önemine vurgu yaptı. Ayrıca Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs'ın İngiliz sömürgesi olarak kalmasını; ancak statüsünde bir değişiklik yapılmak isteniyorsa, Türkiye'ye verilmesini istedi⁴⁸. Yunan Dışışleri Bakanı Stefanos Stefanopulos ise Kıbrıs Rumlarına bir an önce self-determinasyon hakkı tanınmasında ısrar etti. Böylece Londra Konferansı bir uzlaşmaya varılmadan dağıldı⁴⁹.

Londra Konferansı'nın dağılmasından sonra, İngiliz Hükümeti özerklik planına geri döndü. İngiliz Hükümeti bu kez Kıbrıs Rum Başpiskoposu Makarios'a özerkliği kabul ettirmeyi denedi. Nitekim

⁴⁴ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878–1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, c. 2, Kaynak Yayınları, İstanbul 1985, s. 60-63.

⁴⁵ Avam Kamarası, 28 Temmuz 1954, s. 531.

⁴⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, ss. 627-628.

⁴⁷ Cihat Göktepe, "Menderes Dönemi (1950–1960)", *Türkler Ansiklopedisi*, Ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, c. 16, Ankara 2002, s. 1677.

⁴⁸ Tuncer, *a.g.e.*, s. 76; Gürel, *a.g.e.*, s. 108-109.

⁴⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III*, ss. 99-102.

Kıbrıs Sömürge Valisi Sir John Harding (25 Eylül 1955–22 Ekim 1957), 5 Ekim 1955–29 Şubat 1956 arasında Başpiskopos Makarios’la bir dizi müzakere yaptı. Bu müzakerelerde Başpiskopos Makarios, Kıbrıs Rumlarının özerk yönetimde daha fazla söz sahibi olmalarını istedi. İngilizler ise kendilerinin denetiminde olacak bir özerklik önerdi. İki tarafın katı tutumu müzakereleri çıkmaza soktu. Bunun üzerine İngiliz Hükümeti tutumunu daha da sertleştirdi ve 9 Mart 1956’da Başpiskopos Makarios’u Afrika’nın doğusundaki Seyşel Adaları’na sürgün etti⁵⁰.

Başpiskopos Makarios’un sürgün edilmesinin ardından İngilizler, özerklik anayasası çalışmalarına hız verdi. Nitekim İngiliz Hükümeti 1956 Temmuz’unda, Lord Radcliffe’i anayasa uzmanı olarak Kıbrıs’a gönderdi. Lord Radcliffe de Kıbrıs’ta görüşmeler yaparak bir anayasa hazırladı. “Radcliffe Anayasası” adı verilen bu anayasa, 19 Aralık 1956’da İngiliz Hükümeti tarafından kamuoyuna açıklandı. Radcliffe Anayasası’na göre, 24 Rum, 6 Türk ve 6 İngiliz üyeden oluşan 36 üyelik bir yasama organı olacaktı. Savunma, kamu güvenliği ve dış ilişkilerde vali yetkili olacaktı. Ayrıca İngiltere, NATO ve Bağdat Pakti’yla ilgili askeri yükümlülüklerini yerine getirebilmek için Kıbrıs’ı bir üs olarak kullanabilecekti⁵¹. Yunan Hükümeti, Kıbrıs’taki sömürge yönetiminin devamı anlamına geldiği gerekçesiyle Radcliffe Anayasası’na karşı çıktı. Türk Hükümeti ise resmî siyaset olarak taksim tezini benimsediği için Radcliffe Anayasası’nı sadece görüşülecek bir belge olarak gördüğünü açıkladı⁵².

Taksim Tezinin Türk Hükümeti’nin Resmî Siyaseti Hâline Gelmesi

Türk Hükümeti’nin taksim tezini resmî siyaset olarak benimsemesi, 1956’da İngiltere ile Türkiye arasında yapılan müzakerelerin sonucu oldu. Ancak taksim fikri, 1956’dan önce de bir çözüm şekli olarak hem Türk kamuoyunun, hem de Türk Hükümeti’nin gündemine gelmişti. Nitekim bazı kaynaklar taksim fikrinin Türk kamuoyunda ilk tartışıldığı

⁵⁰ Gürel, *a.g.e.*, s. 111-114.

⁵¹ Tuncer, *a.g.e.*, s. 78.

⁵² Gürel, *a.g.e.*, s. 122.

yılın 1948⁵³, bazı kaynaklar ise 1951–1952 yılları olduğunu iddia etmektedirler⁵⁴. Ancak taksim fikrini ilk defa kapsamlı olarak ele alanın siyasi tarihçi Fahir Armaoğlu olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Fahir Armaoğlu, dış siyaset yazarlığını yaptığı Forum dergisinin 15 Temmuz 1955 tarihli nüshasında yayımlanan yazısında, Kıbrıs Sorununa çözümlenecek çeşitli seğeneklerden biri olarak taksimi ele aldı. Fahir Armaoğlu’na göre, Kıbrıs’ın Yunanistan’a ilhakının Türkiye tarafından kabul edilmesi mümkün değildi. Adanın İngiltere’de kalması ise Türkiye’nin güvenliği bakımından sağlam bir yol olsa da, Yunanistan’ın enosis siyaseti bu durumun devamını imkânsız hâle getiriyordu. Öte yandan Kıbrıs’ın Türkiye’ye verilmesi de Kıbrıs Sorununu çözecek elverişli bir yol değildi. Adada İngiliz, Türk ve Yunan ortak yönetimi (tridominium) ise Yunanistan’ın aşırı istekleri yüzünden yürümezdi. Bütün bunları değerlendiren Fahir Armaoğlu, geriye tek bir çözümlenecek şekli kaldığı sonucuna varıyordu. O da adanın Türkiye ile Yunanistan arasında coğrafî olarak taksim edilmesiydi. Fahir Armaoğlu’na göre, Kıbrıs’ın Türklerin çoğunlukta olduğu kısımları Türkiye’ye, Rumların çoğunlukta olduğu kısımları da Yunanistan’a verilmeliydi. Her iki kısımda dağınık bulunan azınlıklar da, uluslararası hukukta kabul edilmiş genel mübadele esaslarına göre mübadele edilebilirlerdi. Belirli bir süre için bu azınlıklara hangi tarafta oturacaklarını seçme hakkı da tanınabilirdi. Ayrıca Fahir Armaoğlu’na göre, taksim Kıbrıs’ta gerçekleşmesi durumunda, Türkiye hem Doğu Akdeniz’de kendi güvenliğini, hem de Kıbrıs Türk Toplumunun güvenliğini sağlamış olacaktı. Yunanistan da adadan istediği payı alacak; böylece Kıbrıs konusunda memnun edilmiş olacaktı⁵⁵. Fahir Armaoğlu’ndan yaklaşık bir hafta sonra da Manisa milletvekili Hikmet Bayur, TBMM’nin 25 Şubat 1956’daki oturumunda Kıbrıs’ın Türkiye ile Yunanistan arasında taksim edilmesi önerisinde bulundu. Hikmet Bayur’a göre, Hindistan ile Pakistan aynı yarımadaı aralarında nasıl taksim etmişlerse, Kıbrıs da o şekilde ikiye ayrılmalıydı. Böylece Türkiye’ye bakan kısımları Türklerin,

⁵³ Hürsöz, 16 Kasım 1948, s. 1.

⁵⁴ Mete Hatay, “İlk Taksim Tezi: ‘Adayı İngiltere ve Rumlar Arasında Bölelim’”, *Havadis Kıbrıs Poli Eki*, 230 (2015). <http://www.havadiskibris.com/Ekler/poli/230/ilk-taksim-tezi-adayi-ingiltere-ve-rumlar-arasinda-bolelim/2262>. 7 Aralık 2015.

⁵⁵ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi*, s. 122-123.

geri kalan kısımları da Rumların olacaktı. Hikmet Bayur’a göre Türkiye için enosis tehlikesi bir tek taksimle ortadan kalkardı⁵⁶.

Taksim tezi bu şekilde Türk kamuoyunun gündeminde yer alırken, 1954 yılından itibaren de Türk Hükümeti’nin konusu olmaya başladı⁵⁷. BM Genel Kurulu’nun 17 Aralık 1954’deki Kıbrıs oturumundan birkaç hafta önce, yani Kasım ayı sonlarında tarihçi ve yazar Cemal Kutay, Başbakan Menderes’in isteği üzerine, adanın 1571–1923 yılları arasındaki dönemini ele alan kısa bir tarihçe hazırlayıp Başbakan’a sundu. Cemal Kutay, “Tarihin Kıbrıs Mevzuu Üzerindeki Hükümü” başlıklı çalışmasının “Hüküm” bölümünde, Kıbrıs Sorununun çözümüne ilişkin görüşünü ifade ediyordu. Cemal Kutay’a göre, eğer Türk Hükümeti, Kıbrıs’ın Türkiye’ye iadesini sağlayamazsa, adanın iki ayrı bölgeye, hatta iki ayrı devlete bölünmesi ve iki bölgenin arasına da İngiltere’ye veya BM’ye ait bir tampon bölge kurulması için uğraş vermemeliydi. Bu da olmazsa, Türk Hükümeti Kıbrıs’taki sömürge statüsünün devamını sağlamaya çalışmalıydı⁵⁸.

Cemal Kutay, Başbakan Menderes’e bu görüşleri sunduktan sonra, taksim fikri bir müddet Türk Hükümeti’nin gündemine gelmedi. Türk Hükümeti’nin taksimi bir çözüm şekli olarak benimsemesi için gereken koşulların henüz olgunlaşmadığı anlaşılıyordu. Nitekim Türkiye, 1954-1956 yılları arasında Kıbrıs’taki sömürge statüsünün devam etmesi yönünde açıklamalarda bulundu. Ayrıca Türk Hükümeti, eğer İngiltere adanın sömürge statüsünde değişiklik yapacaksa ve bu değişiklik de Yunanistan’a ilhak şeklinde olacaksa, Kıbrıs’ın Türkiye’ye geri verilmesini savundu. Öte yandan Kıbrıs’ın Türkiye’ye iadesi, BM’nin self-determinasyon ilkesiyle çelişiyordu. Dahası adanın Türkiye’ye iadesi fikri ile enosis birbirinin karşıtıydı ve Türk-Yunan anlaşmazlığını derinleştirebilirdi. Türk Hükümeti ise Kıbrıs Sorunu’nu Yunanistan’la dostluğu bozmadan çözmek istiyordu. Bunun yanında Türkiye’nin

⁵⁶ T.B.M.M Zabıt Ceridesi, 25 Şubat 1956, s. 720.

⁵⁷ Rauf R. Denктаş, *Karkot Deresi, Anılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005, s. 96-97.

⁵⁸ Cemal Kutay, “Kıbrıs Dâvâsı, Adnan Menderes ve İlk Günler”, *Tarih Konuşuyor, Aylık Tarih Mecmuası*, c. 1, s. 1, 1964, ss. 71-74; Derviş Manizade, *Kıbrıs, Dün Bugün Yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, İstanbul 1975, ss. 369-373.

dışında İngiltere'nin ve Yunanistan'ın da Kıbrıs'ta çıkarları vardı. Üstelik adada Türkiye karşıtı bir Rum çoğunluğu vardı. Tüm bu sebeplerden dolayı Türk Hükümeti 1956 yılında taksim fikrine yöneldi.

Türkiye ile Yunanistan'ın, Kıbrıs'ta ise Türklerle Rumların ortak bir çözümde buluşturulamayacağını gören İngilizler de taksim fikrini kendi aralarında tartışmaya başladı. Nitekim Kıbrıs Sömürge Müsteşarı John Reddaway, 20 Mart 1956'da İngiliz Sömürgeler Bakanlığı'na gönderdiği mektupta, taksim olasılığının dışlanmamasını ve uygulanabilir bir proje olarak dikkate alınmasını önerdi. Bununla birlikte John Reddaway, daha makul çözüm seçeneklerinin gerçekleşmeyeceği kanaatine varıldıktan sonra taksimin uygulanması önerisinde bulundu⁵⁹. Taksim tezi birkaç ay sonra İngiliz Hükümeti ile Türk Hükümeti arasındaki görüşmelerin de konusu oldu. 18 Haziran'da Londra'daki Türk Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü ile İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd arasında yapılan görüşmede taksim konusu da ele alındı. Suat Hayri Ürgüplü bu görüşmede şahsen Kıbrıs Türkleriyle Rumlarının yerlerinin değiştirilmesi yoluyla adanın taksim edilmesinden yana olduğunu söyledi. Bununla birlikte, Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker'in Londra'ya bildirdiğine göre, Suat Hayri Ürgüplü bu görüşmeyi Ankara'ya bildirirken, taksim önerisinin Selwyn Lloyd'dan geldiğini ileri sürdü. Ayrıca Sir James Bowker, Türk Hükümeti'nden aldığı bilgilere dayanarak, Ürgüplü-Lloyd görüşmesinde geçen taksim önerisinin Türklerle Rumların yer değiştirmesi şeklinde değil de Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında paylaşılması şeklinde olduğunu ifade etmektedir⁶⁰. Selwyn Lloyd'un taksimden söz etmesi, İngiltere'nin taksimi muhtemel çözüm şekillerinden biri olarak gündemine aldığını ve bu konuda Türkiye'nin tepkisini ölçmeye çalıştığını gösteriyordu. Büyükelçi Ürgüplü'nün ise taksim önerisinin Selwyn Lloyd'dan geldiğini ileri sürerek taksime dış destek sağlamaya çalıştığı anlaşılıyordu.

Öte yandan taksim konusu Ürgüplü-Lloyd görüşmesinde geçtikten sonra, İngiliz Hükümeti taksimin bir çözüm seçeneği olarak gündeme gelebileceği düşüncesiyle konuyu değerlendirmeye aldı. Nitekim İngiliz Dışişleri Bakanlığı 30 Haziran 1956'da Sömürge Siyasetleri Komitesi'ne,

⁵⁹ The National Archives (TNA), CO 926/710.

⁶⁰ TNA, FO 371/123899/1081/1242G.

Türkiye ile Yunanistan’ın Kıbrıs konusunda uzlaşmalarının mümkün olmadıklarını belirterek, adanın İngiltere ile Yunanistan arasında taksim edilmesini önerdi. Dışişleri Bakanlığı’nın önerisine göre, Kıbrıs, Limasol kasabası üzerinden kuzeye doğru uzanan bir hatla doğu ve batı olarak ikiye bölünecekti. Yaklaşık 30.000 Türk batıya, 30.000 Rum da doğuya göç ettirilecekti. Kıbrıs’ın doğu kısmına da üzerinde anlaşılan bir tarihte self-determinasyon ilkesi uygulanacaktı. Bu öneri Temmuz ayında İngiliz Bakanlar Kurulu’nda tartışıldı. Bakanlar Kurulu yaptığı değerlendirmede, taksimin mevcut koşullarda memnuniyet verici bir çözüm seçeneği olamayacağı sonucuna vardı⁶¹. Nitekim Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, taksim seçeneği üzerinde çalışmanın çok erken olduğunu düşünüyor, bunu zaman kaybı olarak görüyordu⁶². Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd da tüm çözüm seçenekleri tükendikten sonra taksim fikrinin ele alınması gerektiği görüşündeydi⁶³. Yine de İngiliz Hükümeti, taksimin ilerde bir çözüm seçeneği olarak ortaya çıkma ihtimalini göz önünde bulundurarak, konuyu daha ayrıntılı ele almaya karar verdi⁶⁴. Nitekim İngiliz Hükümeti, hem Anayasa Komiseri Lord Radcliffe’den, hem de Kıbrıs Sömürge Valisi Harding’den taksim konusunu çalışmalarını istedi. Lord Radcliffe, Ekim ayında hazırladığı anayasa taslağında, Türklerle Rumlar yan yana ve karma köylerde yaşadıkları için taksimin uygulanamayacağı görüşünü bildirdi⁶⁵. Kıbrıs Sömürge Müsteşarı John Reddaway de Lord Radcliffe’in görüşünü paylaşıyordu⁶⁶. Vali Harding ise hükümetin talimatına uyarak beş taksim şeması hazırlayıp 10 Kasım’da Sömürgeler Bakanlığı’na gönderdi⁶⁷.

Bu arada konu İngiliz Parlamentosu’na da yansdı. İktidardaki Muhafazakâr Parti’nin parlamenterlerinden Walter Elliot, Avam Kamarası’nın 19 Temmuz 1956’daki oturumunda yaptığı konuşmada, Lord Radcliffe’in taksimi de bir çözüm seçeneği olarak ele almasını

⁶¹ TNA, CO 926/277.

⁶² TNA, CO 926/277, 16 Temmuz 1956.

⁶³ TNA, CO 926/277, 9 Ağustos 1956.

⁶⁴ TNA, CO 926/277, 4 Ağustos 1956.

⁶⁵ Varnava, *a.g.e.*, s. 83.

⁶⁶ John Reddaway, *Burdened With Cyprus, The British Connection*, K.Rüstem&Brother, Nicosia 1986, s. 95.

⁶⁷ TNA, CO 926/277, X. 123.

önerdi. Walter Elliot'a göre, bir sınır tespit komisyonu kurulmalı ve bu komisyon Kıbrıs'ı Türk bölgesi, Rum bölgesi ve İngiliz üsleri (anklav) olmak üzere üçe ayırmalıydı. Türk ve Rum bölgelerinin sınırları, iki toplumun nüfus oranlarına göre tespit edilmeliydi. Türk bölgesinde kalan Rumlar veya Rum bölgesinde kalan Türkler için nüfus mübadelesi de yapılabilirdi. Coğrafi taksim olduktan sonra ise, Rumlar isterlerse Yunanistan'la birleşmeyi, Türkler de Türkiye'yle birleşmeyi tercih edebilirlerdi. İngiltere de arada denge unsuru (counterpoise) görevi görürdü. Böylece Türkiye'nin de kıyılarının güvenliği sağlanmış olurdu⁶⁸.

Taksim fikri İngiltere'de tartışılırken, Türkiye ile Yunanistan arasındaki görüşmelerde de ele alındı. Nitekim Atina'daki Türk Büyükelçisi Settar İksel, 7 Ekim'de Yunan Dışışleri Bakanı Evangelos Averoff-Tossizza ile özel bir görüşme yaptı. Settar İksel görüşmede, Evangelos Averoff-Tossizza'ya Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında yarı yarıya taksimini teklif etti. Ancak Evangelos Averoff-Tossizza, Kıbrıs'ın tamamının Yunanistan'a ilhakından yana olduğu için bu öneriye sıcak bakmadı⁶⁹.

Türk Hükümeti ise bu görüşmeyi, Yunanistan'ın da taksim fikrine destek verdiği propagandasını yapmak için kullanmaya başladı. Nitekim Büyükelçi İksel'in Yunan Dışışleri Bakanı Averoff-Tossizza'yla görüşmesini Ankara'ya bildirmesi üzerine, Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi 12 Ekim'de Ankara'daki İngiliz Büyükelçiliği Müsteşarı ile bir görüşme yaptı. M. Nuri Birgi görüşmede, Evangelos Averoff-Tossizza'yla yapılan görüşmeden söz ederek taksimın Kıbrıs Sorunu için en iyi çözüm şekli olduğunu söyledi. Fakat İngiliz müsteşar sessiz kalarak Radcliffe Anayasası'nın yakında açıklanacağını belirtmekle yetindi. İngiliz Hükümeti de 24 Ekim'de Türkiye'ye yaptığı resmî açıklamada, taksim konusunda bir görüş belirtmeyeceğini bildirdi ve Türk Hükümeti'nden Radcliffe Anayasası'nı desteklemesini istedi. 6 Kasım'da ise Londra'daki Türk

⁶⁸ Avam Kamarası, 19 Temmuz 1956, ss. 1422-1427.

⁶⁹ Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi*, ss. 267-270; Melih Esenbel, *Kıbrıs (1) Ayağa Kalkan Adam 1954-1959*, Bilgi, Ankara 1993, ss. 49-52; Nihat Erim, *Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara 1982, ss. 32-33.

Büyükelçisi Suat Hayri Ürgüplü, İngiliz Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Sir Ivone Kirkpatrick ile görüşüp ona taksim konusunu açtı. Müsteşar Kirkpatrick de taksim fikrine olumlu baktığını söyledi⁷⁰. Burada dikkat çekici olan İngilizlerin kendi aralarında taksimi tartışmalarına rağmen, resmî açıklamalarda Türkiye’ye bu konuda bir görüş belirtmemeleri, görüşlerini ancak özel görüşmelerde ifade etmeleriydi. Bu da İngiliz Hükümeti’nin taksim fikrine bir çözüm şekli olarak sıcak bakmadığını gösteriyordu.

Taksimın İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında görüşülen bir çözüm seçeneği hâline gelmesi üzerine, Türk Hükümeti taksim konusunda kapsamlı bir çalışma yapma ihtiyacı duydu. Nitekim Başbakan Menderes, Anayasa Profesörü Nihat Erim’den Kıbrıs konusunda Türk Hükümeti’ne yardımcı olmasını istedi. Nihat Erim bu isteği kabul ederek 1956 Kasım’ında Başbakan Menderes’le bir görüşme yaptı. Bu görüşmede Başbakan Menderes, Nihat Erim’e şu başlıklar çerçevesinde bir rapor hazırlaması talimatını verdi: 1) İngilizler Kıbrıs’ta kalsın, 2) Onlar çıkacaksa ada Türkiye’ye verilsin, 3) Bu olmazsa ada taksim edilsin, 4) Self-government (özerklik), 5) Türkiye’nin hiç arzu etmediği şekil adanın Yunanistan’a verilmesi⁷¹. Nihat Erim, Dışişleri Bakanlığı’ndan aldığı dosyalar ve bilgilerden faydalanarak bir rapor hazırladı. Nihat Erim raporu 24 Kasım’da Başbakan Menderes’e sundu. Nihat Erim’in raporuna göre, Kıbrıs’ta sömürge statüsünün devamını istemek, BM’de kabul edilen self-determinasyon ilkesiyle bağdaşmıyordu. Adanın Türkiye’ye iadesi talebi ise hukuki gerekçelere dayandırılmazdı. O zaman hem Türkiye ile Kıbrıs Türk Toplumunun, hem de Yakındoğu’nun güvenliği için ortalama çözüm şekli taksim olmalıydı. Taksim ise Kıbrıs Türk Toplumuna da self-determinasyon hakkı tanınması yoluyla gerçekleştirilebilirdi. Nihat Erim’e göre, adada özerklik olacaksa bile, Kıbrıs Türk Toplumunun self-determinasyon hakkı mutlaka anayasal güvenceye kavuşturulmalıydı⁷².

Türk Hükümeti taksimle ilgili kapsamlı çalışma yaptığı sırada, İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd, Radcliffe Anayasası’nı Türk

⁷⁰ Gazioğlu *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III*, s. 220.

⁷¹ Erim, *a.g.e.*, s. 15-17.

⁷² Erim, *a.g.e.*, s. 18-26.

Hükümeti'ne sunmak ve anayasa hakkında fikir alışverişinde bulunmak için 12 Aralık 1956'da Ankara'ya geldi⁷³. 16 Aralık'ta Başbakan Menderes'le görüşen Alan Lennox-Boyd, Radcliffe Anayasası'nı kısaca açıkladıktan sonra Türk Hükümeti'nin görüşlerini öğrenmek istediğini söyledi. Bunun üzerine Başbakan Menderes, muhtemelen Nihat Erim'in raporunda belirttiği görüşleri dikkate alarak, Radcliffe Anayasası'nın bir kenara bırakılıp taksimin bir an önce Kıbrıs'ta uygulanmasını istedi. Alan Lennox-Boyd da bu aşamada Radcliffe Anayasası'nı kaldırıp bir kenara atmanın mümkün olmadığını söyledi. Başbakan Menderes'in derhal taksim yapılmasında ısrar etmesi üzerine Alan Lennox-Boyd, taksimin de self-determinasyonun seçeneklerinden biri olabileceği karşılığını verdi⁷⁴. Böylece İngiltere ile Türkiye arasında bu konuda bir fikir birliği sağlanmış oldu. Nitekim Alan Lennox-Boyd 19 Aralık'ta Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada, Kıbrıs Türk Toplumunun da Rumlar gibi self-determinasyon hakkına sahip olduğunu ve bu hakkın taksimi de içerdiğini açıkladı⁷⁵. Türk Hükümeti ise 20 Aralık'ta kamuoyuna yaptığı açıklamada, taksim tezini resmî Kıbrıs siyaseti olarak benimsediğini duyurdu⁷⁶. Türk Hükümeti bu siyasetini 1959'a kadar sürdürdü.

İngiliz-Türk Müzakerelerinde Taksim Fikrinin Ele Alınması (1957–1959)

İngiliz Hükümeti 19 Aralık 1956'da taksimi muhtemel çözüm seçeneklerinden biri olarak kabul etmişti; ama taksimin en son, hatta en kötü seçenek olduğunu düşünüyordu⁷⁷. Bunun birkaç sebebi vardı. Birinci sebep, Lord Radcliffe'in ifade ettiği gibi, taksimin fizikî zorluğu idi. Zira Kıbrıs'ta Türklerle Rumlar iç içe yaşamaktaydılar. Bu da adanın

⁷³ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III*, s. 226.

⁷⁴ Robert Holland, *Britain and the Revolt in Cyprus*, Oxford University Press, Oxford 2002, s. 166.

⁷⁵ Avam Kamarası, 19 Aralık 1956, s. 1268.

⁷⁶ Gazioğlu *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III*, s. 222.

⁷⁷ Avam Kamarası, 18 Aralık 1958, s. 1308; Eftal İrkıçatal, "İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde 'Taksim' Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere'nin 'Çifte Self Determinasyon' Teklifi", *History Studies- Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı*, 4, ss. 195-213, 2012, s. 203.

coğrafi taksimini zorlaştırıyordu. İkinci sebep, Kıbrıslı Rumlar ile Yunan Hükümeti'nin taksime şiddetle karşı çıkmasıydı. Bu yüzden İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'ta taksim uygulandığı takdirde, Türk-Rum çatışmasının, hatta Türk-Yunan anlaşmazlığının daha da alevlenmesinden ve böylece adadaki İngiliz hâkimiyetinin sarsılmasından korkuyordu. Üçüncü sebep, İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıs'ta güçlü bir Türkiye istememesiydi. Zira İngiliz Hükümeti'ne göre, taksim demek, Türkiye'nin Kıbrıs'ta nüfuz sahibi olması demekti. Nitekim Türk Hükümeti'nin 1958 yazında Kıbrıs'taki Türk-Rum çatışmasına son vermek için adaya asker gönderme önerisi bile, İngiliz Hükümeti tarafından reddedilmişti⁷⁸. Bir diğer sebep ise, İngiliz Hükümeti'nin Kıbrıs'ta Türklerle Rumların özerk yönetim altında beraberce yaşayabileceklerine inanmasıydı⁷⁹. Bu sebeplerle İngiliz Hükümeti, 1957–1959 yılları arasında Türk Hükümeti'ni taksim tezinden vazgeçirmeye çalıştı.

İngiliz Hükümeti'nin ilk vazgeçirme çabası Radcliffe Anayasası'nın müzakere edildiği günlerde oldu. Nitekim Anayasa Profesörü Nihat Erim, Türk Hükümeti'nin talimatıyla 20 Ocak 1957'de Kıbrıs'a gidip Sömürge Valisi Sir John Harding'le görüştüğünde, Sir John Harding, taksimin iyi bir şey olmadığını, bunun en son çare olarak düşünülmesi gerektiğini belirtti. Nihat Erim de Türkiye'nin taksimi ehven-i şer olarak gördüğünü, Kıbrıs Türklerinin haklarını korumakta kararlı olduğunu ve Türklerin Rum çoğunluğunun hâkimiyeti altına girmelerine izin vermeyeceğini vurguladı⁸⁰.

İngiliz Hükümeti'nin bu yöndeki bir diğer çabası da NATO'nun arabuluculuk girişimi döneminde oldu. NATO Genel Sekreteri Hastings Ismay (24 Mart 1952–16 Mayıs 1957), 1957 Mart'ında Kıbrıs Sorununun çözümü için NATO'nun arabuluculuk yapmasını teklif etti. İngiliz Hükümeti de bunu olumlu karşıladı. Hatta bu kapsamda İngiliz Hükümeti, 1957 Mart'ında Başpiskopos Makarios'u serbest bırakarak Atina'ya yerleşmesine izin verdi⁸¹. 16 Mayıs 1957'de Hastings Ismay'dan görevi devralan Belçikalı devlet adamı Paul-Henri Spaak (16

⁷⁸ Gazioglu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III*, ss. 417-419.

⁷⁹ Erim, *a.g.e.*, s. 57-65.

⁸⁰ Erim, *a.g.e.*, s. 52.

⁸¹ Tuncer, *a.g.e.*, s. 80-81.

Mayıs 1957–21 Nisan 1961), bu arabuluculuk girişimini sürdürerek bir Kıbrıs planı hazırladı. Spaak Planı'na göre, Kıbrıs'a belirli bir süre için İngiltere, Türkiye, Yunanistan ve ABD'nin garantörlüğünde kısıtlı bir bağımsızlık verilecek, bu sürenin sonunda ise adanın nihai statüsü yeniden gözden geçirilecekti⁸². İngiliz Hükümeti, Spaak Planı'nın ilgili üç taraf (İngiltere, Türkiye ve Yunanistan) arasında müzakere edilebilmesi için, Türk Hükümeti'ni taksimden vazgeçirmeye karar verdi. Nitekim İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili, 20 Kasım 1957'de Londra'daki Türk Büyükelçisi M. Nuri Birgi ile yaptığı bir görüşmede, eğer Türk Hükümeti, Kıbrıs'ta kalıcı askeri üs karşılığında garantili bağımsızlığa razı olursa, İngiltere'nin de garantili bağımsızlığı kabule yanaşabileceğini belirtti. Büyükelçi Birgi ise taksim tezinden ayrılmadıklarını bildirdi. Bunun üzerine İngiliz dışişleri yetkilisi, İngiltere'nin de taksimle ilgili görüşlerini değiştirmedeğini; ancak gerek ABD'nin, gerekse NATO'nun taksime sıcak bakmamasından dolayı bu çözüm şeklini Kıbrıs'a uygulamanın zorlaştığını söyledi.

Bu görüşmeden kısa bir süre sonra, Ankara'daki İngiliz Büyükelçisi Sir James Bowker, 27 Kasım'da Başbakan Menderes'le bir görüşme yaptı. Görüşmede kısıtlı bağımsızlık ve Kıbrıs'ta İngiliz-Türk-Yunan ortak yönetimi kurulması konuları ele alındı. Başbakan Menderes, Türkiye'de Kıbrıs konusuna duyarlı bir kamuoyu olduğunu; o sebeple Türk Hükümeti'nin taksimden geri adım atamayacağını bildirdi. Ayrıca Başbakan Menderes, taksim dışındaki çözüm şekillerinin Kıbrıs'ta enosis ve Türk-Rum çatışmasına yol açacağı ve Kıbrıslı Rumlar ile Yunan Hükümeti'nce suiistimal edilebileceği görüşünü belirtti. Başbakan Menderes, taksimin ise Türk-Yunan dostluğunun yeniden kurulmasına yarayacağını ve Kıbrıs Sorununa kalıcı bir çözüm getireceğini söyledi. Türkiye'ye Kıbrıs'ta askeri üs verilmesi konusuna da değinen Başbakan Menderes, askeri üs taksim kapsamında ele alınırsa Türk çıkarlarının korunabileceğini ifade etti⁸³.

Bir görüşme de 6 Aralık'ta İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd ile Büyükelçi M. Nuri Birgi arasında oldu. Bu görüşmede Büyükelçi Birgi, en uygun çözümün özerklikten vazgeçip Kıbrıs'ta taksime gitmek olduğunu söyledi. Selwyn Lloyd da taksimin uygulanmasında güçlükler

⁸² Gaziöğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III*, ss. 317-323.

⁸³ TNA, FO 371/130098.

olacağını iddia etti. Bunun üzerine M. Nuri Birgi, bu güçlüklerin çok abartıldığını ve Türkiye'nin buna benzer çok daha zor durumlarla karşılaştığını belirtti. Selwyn Lloyd ise Büyükelçi Birgi'ye kısıtlı bağımsızlık planının içeriğini özetlemeyi tercih etti. Selwyn Lloyd'un sunduğu plana göre, Kıbrıs'ta İngiliz üsleri olacaktı. Bunun yanında bir Türk üssü veya Türkiye'nin egemen olacağı bir NATO üssü kurulacaktı. Ayrıca Kıbrıs Anayasası bir antlaşma ile uluslararası garanti altına alınacaktı. Adayı ise bir Yüksek Komiser yönetecekti. Yüksek Komiser, garantör devletlere karşı sorumlu olacaktı. Azınlık hakları, Kıbrıs'ın statüsü, iç güvenlik, dışişleri ve savunma konuları, Yüksek Komiser'in denetimi ve güvencesi altında olacaktı. Böylece adada sınırlı bağımsızlığa sahip bir devlet olacaktı. Buna karşı Büyükelçi Birgi, İngiliz üslerine sıcak bakmakla beraber, Spaak Planı'nın uygulanamaz olduğunu düşündüklerini söyledi. Ayrıca M. Nuri Birgi, adada bir Türk üssü bulunmasının Türkiye'yi işgalci bir devlet gibi göstereceğini, Türkiye'nin tek isteğinin adanın coğrafi taksimi olduğunu ifade etti. M. Nuri Birgi, üçlü ortak yönetimin de taksimin kötü bir kopyası olacağını ve bir fayda sağlamayacağını savundu⁸⁴. Böylece İngiliz Hükümeti'nin Türk Hükümeti'ni taksimden vazgeçirme yönündeki bu girişimi de başarısız oldu. Yunan Hükümeti de NATO'nun arabuluculuğunu reddedince, İngiliz Hükümeti yeni bir Kıbrıs planı hazırlamaya yöneldi.

Yeni İngiliz planı, Kıbrıs Sömürge Valisi Sir Hugh Foot (3 Aralık 1957–16 Ağustos 1960) tarafından hazırlandı ve 23 Ocak 1958'de kamuoyuna duyuruldu. Foot Planı'na göre, Kıbrıs'ta belirli bir süre özerk yönetim olacaktı. Ancak bu sürenin sonunda adanın nihai statüsünün ne olacağı belirtilmiyordu. Ayrıca Türkiye'den Kıbrıs Sorununun ilgili tarafı olarak söz edilmiyordu. Yalnızca Kıbrıs'ın nihai statüsüne karar verilirken, Türkiye'nin de onayı alınacağı ifade ediliyordu⁸⁵. İngiliz Hükümeti, Foot Planı'nı Türk Hükümeti'ne sunarken, bir kez daha Kıbrıs'ta Türkiye'ye üs verme teklifinde bulundu. Nitekim İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, 27 Şubat'ta Londra'daki Türk Büyükelçisi M. Nuri Birgi'ye üs konusunu açtı. Selwyn Lloyd görüşmede, üsle ilgili üç olasılıktan bahsetti. Birinci olasılığa göre, İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'tan çekildiği

⁸⁴ TNA, FO 371/130098.

⁸⁵ Hugh Foot, *A Start in Freedom*, Harper&Row Publishers, New York 1964, s. 163-164.

takdirde elinde bulundurduğu üs bölgesinin tamamını veya bir kısmını Türkiye'ye bırakabilirdi. İkinci olasılığa göre, Kıbrıs özerk yönetime geçtikten sonra Türkiye'ye bir üs verilebilirdi. Bir başka olasılık da şimdiden Türkiye'ye adada bir üs vermektir. Selwyn Lloyd'un belirttiğine göre bu üçüncü olasılık, zamanlama bakımından uygun değildi. Ayrıca üs kavramının belirlenmesi gerekirdi. Meselâ üs adı altında Kıbrıs'ın büyük bir bölümünün Türkiye'ye verilmesi, Kıbrıslı Rumlar ile Yunan Hükümeti tarafından kabul görmeyebilirdi. Bu durumda İngiliz Hükümeti, Türk Hükümeti'nin istediği gibi üs konusunun taksim kapsamında ele alınmasına karşı çıktığını dolaylı yoldan ifade etmiş oluyordu. Buna karşı Büyükelçi Birgi, Türkiye'nin üs karşılığı taksimden vazgeçmeyeceğini; bu sebeple bu önerileri kabul etmesinin mümkün olmadığını söyledi. Ayrıca Büyükelçi Birgi, Türkiye'nin taksimi istediğini; çünkü Kıbrıs Türklerinin özerk yönetimde Rum çoğunluğunun egemenliği altına girmesini istemediğini belirtti. Bunun üzerine Selwyn Lloyd, Kıbrıs Türklerinin geleceğini güvence altına almak için taksimden başka yolların da olduğunu söyledi. Büyükelçi Birgi de Yunan emperyalizmine karşı güvence sağlamak için Kıbrıs'ta şimdiden bir Türk üssü olmasını istediklerini ifade etti. Ayrıca Büyükelçi Birgi, Kıbrıs Türk Toplumunun self-determinasyon hakkı garanti edilirse, Kıbrıs Sorununun Türkiye için çözülmüş olacağını söyledi⁸⁶. Bu tutum, Türk Hükümeti'nin taksimde ısrar ettiği ve Foot Planı'nı da kabul etmediği anlamına geliyordu.

İngiliz-Yunan Müzakerelerinde Taksim Fikrinin Ele Alınması (1956–1959)

İngiliz Hükümeti'nin taksimi gerçekten bir çözüm şekli olarak benimsemediğinin bir diğer göstergesi de, bu fikri yalnızca Rumlar ile Yunanlar üzerinde baskı kurmak için kullanmasıydı. Diğer bir deyişle İngiliz Hükümeti, Rumlar ile Yunanlarda adanın bölüneceği endişesi yaratıp onları enosisten caydırmaya çalışıyordu. Nitekim 1950'li yıllarda Kıbrıs Sömürge Müsteşarlığı yapan John Reddaway'e göre, İngiltere taksim fikrini, Kıbrıslı Rumlar ile Yunan Hükümeti'nin enosis taleplerini dengelemek ve onları enosisten vazgeçirip Kıbrıs Sorununda

⁸⁶ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III*, ss. 366-367.

uzlaşma yolunu açabilmek için kullanmıştı. Nitekim bu siyaset etkisini göstermiş, hem Rumlar, hem de Yunan Hükümeti 1959’da Türklerle ortaklığa dayalı Kıbrıs Cumhuriyeti’ni kabul etmek zorunda kalmıştı⁸⁷. İngiliz Hükümeti’nin yarı resmî yayın organı olarak bilinen The Times gazetesinin başyazısı da John Reddaway’ın iddialarını pekiştirmektedir. Nitekim The Times’ın 20 Aralık 1956 tarihli başyazısında, taksimin Kıbrıs için faydalı bir uygulama olmadığı; ama Yunanistan’ı Kıbrıs’ta özerk yönetim kurulmasına ikna etmek için kullanılabileceği savunuluyordu⁸⁸. İngiliz Sömürgeler Bakanı Alan Lennox-Boyd da taksim ihtimalinin, Yunanistan’ı Kıbrıs’taki İngiliz sömürgesinin devamından yana olmaya mecbur edeceğine inanıyordu⁸⁹. İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd da aynı görüşteydi⁹⁰.

Bu görüşler, İngiliz Hükümeti’nin 1956-1959 yılları arasında Rumlar ile Yunanlara yönelik tutumunda da kendini gösterdi. Nitekim Alan Lennox-Boyd 1956 Aralık’ında Atina’da yaptığı temaslarda, Kıbrıs’ta geçici bir özerklik döneminden sonra self-determinasyon konusu gündeme geldiği zaman, bunun Kıbrıs’ın taksimini sağlayacak şekilde ele alınacağını söyledi. Alan Lennox-Boyd’un bu şekilde konuşarak Yunan Hükümeti’ne Radcliffe Anayasası’nı kabul ettirmeye çalıştığı anlaşılıyordu. Fakat tam aksine Yunan Hükümeti’nin Raddcliffe Anayasası’nı reddetme gerekçelerinden biri de taksim konusunda duyduğu şüpheler oldu⁹¹. Buna rağmen İngiliz Hükümeti, taksimi Kıbrıslı Rumlar ile Yunanistan’a karşı baskı aracı olarak kullanmaya devam etti. Kıbrıs Sömürge Valisi Foot, 10 Şubat 1958’de kendi adını taşıyan planı Başpiskopos Makarios’a sunarken, Rumların sert tutumlarının Kıbrıs’ı taksime götüreceği konusunda Başpiskoposu uyardı. Ancak hem Rumlar, hem de Yunan Hükümeti, adada bir Türk üssü olmasını öngören hiçbir planı kabul etmeyeceğini bildirdi.

İngiliz Hükümeti’nin bu yöndeki son çabası da 19 Haziran 1958’de Macmillan Planı’nı açıkladıktan sonra oldu. Macmillan Planı’na göre, hem Türk, hem de Rum toplumlarının ayrı Temsilciler Meclisi olacaktı.

⁸⁷ Reddaway, *a.g.e.*, s. 93-102.

⁸⁸ *The Times*, 20 Aralık 1956, s. 9.

⁸⁹ Holland, *a.g.e.*, s. 163.

⁹⁰ Irkışatal, *a.g.e.*, s. 203.

⁹¹ *The Times*, 31 Aralık 1956, s. 5.

İngiliz Vali'nin yanında Türkiye ve Yunanistan'dan birer temsilci olacaktır. Kıbrıs'taki İngiliz egemenliği yedi yıl sürecekti. Bu sürenin sonunda ise İngiltere, uluslararası yükümlölüklerini yerine getirmesi için gereken üslerin ve diğer imkânların sağlanması durumunda, egemenliğini Türkiye ile Yunanistan'la paylaşmaya hazır olacaktır. Egemenlik paylaşımı, coğrafî olmasa da, taksim demektir.

Yunan Hükümeti ise Türkiye'nin yönetime karıştırılmasını hoş karşılamadı. Bu sebeple, İngiliz Vali'nin yanında Türk ve Yunan temsilcilerinin olmasına itiraz etti. Ayrıca Yunan Hükümeti, iki ayrı Temsilciler Meclisi yerine, tek bir Temsilciler Meclisi olmasını istedi. Bunun üzerine İngiliz Hükümeti, Macmillan Planı'nda değişiklikler yaparak 15 Ağustos'ta planın yeni hâlini açıkladı. 19 Haziran planında Türk ve Yunan temsilcileri, Yürütme Konseyi'nin doğal üyeleri iken, 15 Ağustos planına göre, bunlar, Vali'nin özel temsilcileri haline getiriliyorlardı. Türklerle Rumların yerel yönetimlerinin ayrılması kabul edilmekle beraber, ortak meclisin kurulması için de gayret gösterileceği ifade ediliyordu⁹². Yunan Hükümeti, ayrı yerel yönetimlere karşı çıkarak 15 Ağustos planını da reddetti⁹³.

Yunan Hükümeti'nin bu tavrına karşı, İngilizler Macmillan Planı'nı uygulamakta kararlıydı⁹⁴. Bunun yanında Kıbrıslı Rumlar ile Yunan kamuoyu Kıbrıs Sorunundan yorulmuştu⁹⁵. Bunların dışında Irak'ta da 14 Temmuz 1958'de Kral Faysal devrilmiş, Bağdat Pakti'nin geleceği tehlikeye girmişti⁹⁶. Bu sebeplerden ötürü, Yunan Hükümeti uzlaşmazlığı bırakıp bağımsız Kıbrıs tezini kabul etmek zorunda kaldı. Zaten Yunanistan'ın başvurusuyla 5 Aralık 1958'de toplanan BM Genel Kurulu'ndan da, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs Sorununu müzakere edip çözmesi kararı çıkmıştı⁹⁷. Bunun üzerine Türk Hükümeti'nin girişimiyle, 6 Aralık 1958'de Türkiye ile Yunanistan arasında müzakereler başladı. Bu müzakereler sürerken, İngiliz Hükümeti de Türkiye'yle anlaşmaya varmaması durumunda, Macmillan

⁹² Tuncer, *a.g.e.*, s. 82-83.

⁹³ Gürel, *a.g.e.*, s. 143.

⁹⁴ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III*, s. 445.

⁹⁵ Foley, *a.g.e.*, s. 163.

⁹⁶ Armaoğlu, *20. Yüzyıl*, ss. 620-623; Uçarol, *Siyasi Tarih*, s. 946.

⁹⁷ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III*, s. 446; Ziros, *a.g.e.*, ss. 102-127.

Planı'nın uygulamaya konacağı konusunda Yunanistan'ı birkaç defa uyardı⁹⁸. Yunan Hükümeti bu uyarıların da etkisiyle, 11 Şubat 1959'da Türkiye'yle, 19 Şubat'ta da İngiltere'yle bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti kurulması üzerinde anlaştı. Böylece üç devlet arasında Zürih ve Londra Antlaşmaları imzalandı. Türkiye ile Yunanistan uzlaşmaya varınca, İngiliz Hükümeti de Macmillan Planı'nın uygulanmasını rafa kaldırdı⁹⁹. 16 Ağustos 1960'ta da Kıbrıs Cumhuriyeti ilân edildi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde coğrafi taksim olmadı; ama her iki toplum için ayrı cemaat meclisi kuruldu. Bu da taksimin idari bakımdan gerçekleştiğini gösteriyordu. Bunun yanında Türkiye Kıbrıs'ta 650, Yunanistan da 950 asker bulundurma hakkı elde etti¹⁰⁰.

Sonuç

Taksim fikri, 1948'de Türk kamuoyunun, 1954'te de Türk Hükümeti'nin gündemine gelmiş bir çözüm şekliydi. Fakat taksim bir çözüm şekli olarak Türkiye'nin gündemine gelmesine rağmen, Türk Hükümeti 1954–1956 yılları arasında Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesini savundu. 1956'da ise Türk Hükümeti, taksimi fikrini incelemeye başladı. Zira enosis (Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı) ile Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesi birbirine zıt iki tezdi. Bu, Kıbrıs üzerindeki Türk-Yunan anlaşmazlığını derinleştirebilirdi. Oysa Türk Hükümeti, Kıbrıs Sorununu Yunanistan'la dostluk ilişkileri çerçevesinde çözmek istiyordu. Bunun yanında Kıbrıs'ta Türkiye dışında İngiltere ile Yunanistan'ın da çıkarları vardı. Ayrıca Kıbrıs'ta Yunanistan'la birleşmek isteyen ve Türkiye karşıtı bir Rum toplumu vardı. Bu toplum da adanın %80'ini oluşturuyordu. Bu sebeplerle Türk Hükümeti 1956'da hem İngiliz Hükümeti'yle, hem de Yunan Hükümeti'yle müzakerelerinde Kıbrıs'ın coğrafi taksimini önerdi. Zaten İngiliz Hükümeti de bir çözüm şekli olarak gündeme gelebileceği düşüncesiyle taksim formülünü tartışmaktaydı. Böylece İngiliz Hükümeti 19 Aralık 1956'da taksimi çözüm seçeneklerinden biri olarak kabul ettiğini bildirdi. Türk Hükümeti de 20 Aralık'ta, taksimi resmî Kıbrıs tezi olarak benimsediğini bildirdi.

⁹⁸ Ahmet C.Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs: Son İki Yıl (1958–60), Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyetine, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (3)*, CYREP, Lefkoşa 2000, ss. 9, 25.

⁹⁹ Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Son İki Yıl*, ss. 7-10.

¹⁰⁰ Tuncer, *a.g.e.*, s. 85-91.

Ancak Türkiye ile İngiltere, taksimi farklı açılardan değerlendirdiler. Türk Hükümeti, taksimi hem Anadolu'nun güney kıyılarının güvenliğini sağlama, hem de Kıbrıs Türk Toplumunun varlığını ve geleceğini güvence altına alma stratejisi olarak benimsedi. İngiliz Hükümeti ise üç sebepten dolayı taksimi çözüm seçeneklerinden biri olarak kabul etti. Birinci sebep, Türkiye'nin Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarının korunmasında stratejik öneme sahip olmasıydı. İkinci sebep, Türk Hükümeti'nin taksimde ısrar etmesiydi. Üçüncü sebep ise, İngiliz Hükümeti'nin taksim ihtimalini Kıbrıslı Rumlar ile Yunan Hükümeti'ni adayı Yunanistan'a ilhak etme düşüncesinden caydırıp uzlaşmaya zorlamak için kullanma düşüncesi idi. Nitekim Yunan Hükümeti'nin bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ne razı olmasında taksim endişesinin de etkisi oldu. Bununla birlikte İngiliz Hükümeti, taksimi en son, hatta en kötü seçenek olarak niteledi. Zira İngiliz Hükümeti, taksimin adadaki İngiliz egemenliğini zayıflatmasından korkuyordu. Bundan dolayı İngiliz Hükümeti, Türk Hükümeti'ni taksimden vazgeçirmeye çalıştı; ama başarılı olamadı. Nitekim Türk Hükümeti taksim tezini, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nda Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk Toplumunun hakları güvence altına alındıktan sonra terk etti.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

TNA, FO 371/123899/1081/1242G.

TNA, FO 371/130098.

TNA, CO 926/277.

TNA, CO 926/710.

TBMM Zabıt Ceridesi. Kırk dördüncü İnikat. Devre:X. Cilt:10. İctima:8. 25.II.1956. Cumartesi,s.720.

HC Deb 28 July 1954 vol 531 c.531.

HC Deb 19 July 1956 vol 556 cc1421-1422.

HC Deb 19 December 1956 vol 562 c1268.

HC Deb 18 December 1958 vol 597 cc1308.

Kitap ve Makaleler

Adams, T. W., *AKEL: The Communist Party of Cyprus (Comparative Communist Party Politics)*, Hoover Institution, Washington, 1971.

Armaoğlu, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789–1914)*, Alkım Yayınları, İstanbul, 2007.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914– 1995*, Alkım Yayınları, İstanbul, 2009.

Armaoğlu, Fahir, *Kıbrıs Meselesi 1954–1959, Türk Hükümeti ve Kamu Oyunun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1963.

Civgin, Senem, *Kıbrıs ve Dr. Fazıl Küçük*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2013.

Crawshaw, Nancy, *The Cyprus Revolt, An account of the struggle for union with Greece*, George Allen&Unwin, London, 1978.

Denktaş, Rauf R., *Karkot Deresi, Anılar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

Druşotis, Makarios, *Karanlık Yön EOKA*, Çev. Öztürk Yıldırım Bora, Galeri Kültür, Lefkoşa, 2007.

Erim, Nihat, *Bildiğim Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1982.

Esenbel, Melih, *Kıbrıs (1) Ayağa Kalkan Adam 1954–1959*, Bilgi, Ankara, 1993.

Foley, Charles, ed., *The Memoirs of General Grivas*, Longmans Green and Co. Ltd., London, 1964.

Foot, Hugh, *A Start in Freedom*, Harper&Row Publishers, New York, 1964.

Gazioğlu, Ahmet C., *İngiliz İdaresinde Kıbrıs Statü ve Anayasa Meseleleri*, Ekin Yayınevi, İstanbul, 1960.

Gazioğlu, Ahmet C., *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878–1952), Enosis Çemberinde Türkler, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (1), 1878–1952*, CYREP, Lefkoşa, 2000.

Gazioğlu, Ahmet C., *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951–1959), Enosis Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (2)*, CYREP, Lefkoşa, 1998.

Gazioğlu, Ahmet C., *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs: Son İki Yıl (1958–60), Enosis Çemberinden Kıbrıs Cumhuriyetine, Bugünlere Gelmek Kolay Olmadı (3)*, CYREP, Lefkoşa, 2000.

Göktepe, Cihat, “Menderes Dönemi (1950–1960)”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ed. Hasan Celâl Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, c. 16, Ankara, 2002.

Gürel, Şükrü Sina, *Kıbrıs Tarihi (1878–1960), Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, c. 2, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985.

Gürkan, Haşmet Muzaffer, *Bir Zamanlar Kıbrıs'ta, (Tarih yazıları), (1860-1945)*, CYREP, Lefkoşa, 1986.

Hart, Basil Liddel, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, Çev. Kerim Bağrıaçık, c. 1, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1998.

Hatay, Mete, "İlk Taksim Tezi: 'Adayı İngiltere ve Rumlar Arasında Bölelim'", *Havadis Kıbrıs Poli Eki*, 230 (2015). <http://www.havadiskibris.com/Ekler/poli/230/ilk-taksim-tezi-adayi-ingiltere-ve-rumlar-arasinda-bolelim/2262>. 7 Aralık 2015.

Holland, Robert, *Britain and the Revolt in Cyprus*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

İrkıçatal, Eftal, "İngiliz Belgelerine Göre Kıbrıs Meselesinde 'Taksim' Fikrinin Ortaya Çıkması ve İngiltere'nin 'Çifte Self Determinasyon' Teklifi", *History Studies- Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı*, c. 4, ss. 195-213, 2012.

İsmail, Sabahattin, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1998.

İsmail, Sabahattin, *İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları*, AHA, Lefkoşa, 1997.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedit ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, c. 5, TTK Yayınları, Ankara, 2007.

Keser, Ulvi, "KATAK'tan Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu'na Kıbrıs ve Faiz Kaymak 1943-1957", *Çanakale Esirleri, Ermeni Doğu Lejyonu, Milli Mücadele, Dr. Behiç, EOKA, Türk Mukavemet Teşkilatı, KTKF, Megali İdea, Ermeniler, 20 Temmuz 1974 ve Annan Planı'nda Dünden Bugüne, Kıbrıs (1913-2013)*, Yay. Cuma Ağca, Berikan Yayınları, Ankara, 2013, ss. 107-263.

Kızılyürek, Niyazi, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Kinross, Patrick, *Atatürk, The Rebirth of a Nation*, Remzi Yayınevi, İstanbul, 2004.

Kutay, Cemal, "Kıbrıs Dâvâsı, Adnan Menderes ve İlk Günler", *Tarih Konuşuyor, Aylık Tarih Mecmuası*, c. 1, s. 1, 1964, ss.71-76.

Kürşad, Fikret, Mustafa H. Altan, ve Sabahaddin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kutsun Yayınları, İstanbul, 1978.

Maden, Rukiye, *Dr. Fazıl Küçük ve Kıbrıs*, Tarihçi Yayınları, İstanbul, 2014.

Manizade, Derviş, *Kıbrıs, Dün Bugün Yarın*, Kıbrıs Türk Kültür Derneği, İstanbul, 1975.

Morgan, Tabitha, *İngilizlerin Kıbrıs'taki Tarihi, Acısıyla Tatlısıyla Bir Ada*, Çev. Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2013.

Ortaylı, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

Reddaway, John, *Burdened With Cyprus, The British Connection*, K.Rüstem&Brother, Nicosia, 1986.

Renouvin, Pierre, *Birinci Dünya Savaşı ve Türkiye, 1914-1918*, Çev. Örgen Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2004.

Richter, Heinz A., *Çağdaş Kıbrıs'ın Kısa Tarihi (1878-2009)*, Çev. Ali Çakıroğlu, Galeri Kültür, Lefkoşa, 2011.

Servas, Plutis, *Ortak Vatan*, Çev. Aysel İrkad ve Ulus İrkad, Galeri Kültür, Lefkoşa, 1999.

Soykut, Mustafa, *Papalık Venedik Belgelerinde Avrupa'nın Birliği ve Osmanlı Devleti (1453-1683)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

Stavrinos, Zenon, *The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood*, Loris Stavrinos Press, Nicosia, 1976.

Stephens, Robert, *Cyprus, A Place of Arms*, Pall Mall, London, 1966.

Tuncer, Hüner, *Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?*, Ümit Yayınevi, Ankara, 2005.

Uçarol, Rifat, *1878 Cyprus Dispute&The Ottoman-British Agreement Handover of the island to England*, Rüstem, Lefkoşa, 2000.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih [1789–2001]*, Der Yayınları, İstanbul, 2008.

Varnava, Andrekos, "Reinterpreting Macmillan's Cyprus Policy, 1957-1960", *The Cyprus Review*, 22/1 (2010), ss. 79-106.

Ziros, Apostolos Dimitri, *Cyprus in the United Nations Debates*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Georgia, Georgia, 1969.

Gazeteler

Aydın Tarihi 15 Aralık 1954.

Hürriyet, 24 Haziran 1955.

Hürsöz Gazetesi 16 Kasım 1948, s. 1.

London Gazette, 1 October 1878.

"The Administration Of Cyprus." *The Times*, Oct 02 1878.

"Cyprus." *The Times*, Oct 09 1883.

"Prime Minister On Need To Defend Oil Supplies." *The Times*, Jun 02 1956.

"A Chance For Cyprus." *The Times*, Dec 20 1956.

"Greece Modifies Views Of U.S. Attitude To Cyprus." *The Times*, Dec 31 1956.